

Popularyzacja założeń Światowej Strategii Ochrony Przyrody

Indira Gandhi, która niedawno poniosła śmierć z rąk zamachowców, mocno podkreślała istnienie olbrzymich kontrastów we współczesnym świecie: bogactwa i potęgi jednych społeczeństw oraz głodu i nędzy innych. Zwraçała też uwagę, że postęp społeczno-gospodarczy musi iść w parze z ochroną środowiska, gdyż „na szczęście nie ma konfliktu między rozwojem a ochroną”. Różnorodne działania, mające na celu ochronę przyrody i przywrócenie równowagi w przyrodzie, mają duże znaczenie praktyczne. Poglębia się znajomość sposobów poprawy warunków środowiskowych, lecz ich skuteczność uzależniona jest od międzynarodowej współpracy. Ludzkość powinna pomóc ziemi, aby ziemia mogła się odnowić. Trzeba nawiązać ścisły związek z wszystkimi żywymi i martwymi elementami przyrody, taki jaki utrzymywali nasi przodkowie. Musimy odkryć ponownie sens tej jedności i odpowiedzialności za innych ludzi i przyszłe pokolenia, za wszystkie gatunki roślin i zwierząt.

Myśli te przekazała Indira Gandhi we wstępie do wydanej w 1984 r. publikacji pt.: „Wprowadzenie do Światowej Strategii Ochrony” (*“An Introduction to the World Conservation Strategy”*). Publikacja ta została opracowana dzięki współpracy wielu organizacji i osób jak: N. W. Anderson, J. Baez, i D. Cohen. Projektodawcą tego wydawnictwa był Albert V. Baez, przewodniczący (do 1984 r.) Komisji Edukacji działającej przy Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów (IUCN), zaś instytucją zlecającą i finansującą był UNEP (Program Środowiskowy Organizacji Narodów Zjednoczonych). Ze szczególną troskliwością dobrano do tekstu artystycznie wykonane i pobudzające do głębszej refleksji fotografie (w liczbie 39). Wprowadzają one czytelnika w aktualną problematykę ochrony przyrody i jej żywych zasobów, ilustrują, wyjaśniają i dopełniają oszczędny, ale zarazem rzeczowo i przekonująco ujęty tekst.

W książce „Wprowadzenie do Światowej Strategii Ochrony Przyrody”¹ wyodrębniono 6 rozdziałów: 1) problem pogarszania się warunków życia na naszej planecie; 2) strategia ochrony przyrody; 3) systemy wspomagające rozwój życia; 4) różnorodność genetyczna; 5) zabezpieczenie zasobów świata; 6) przykłady.

Podróże planetarne wskazują dobitnie, że jedynym domem ludzkości jest Ziemia i związana z nią biosfera. Tymczasem warunki życia na

¹ Tadeusz Szczepny: *Światowa Strategia Ochrony Przyrody. Chrońmy Przyr. R. XXXVII* (1981), z. 3, ss. 5—12.

ziemi ulegają ciągłemu pogorszeniu ze względu na gwałtowny wzrost liczby mieszkańców oraz ich potrzeb życiowych. Oblicza się, że do końca obecnego stulecia liczba ludzi może znacznie przekroczyć 6 miliardów, przy czym wzrost ten w 90% zaznaczy się w populacjach trzeciego świata, w krajach Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej. Większość ludzi żyje tam w biedzie, a ponad 800 milionów w warunkach określanych przez Światowy Bank (World Bank) jako „absolutne ubóstwo” lub jako „absolutna nędza”. Przeważnie żyją oni na wsi, tocząc walkę o pożywienie i opał niezbędne dla utrzymania życia. Nadmierna eksploatacja gleby i wód prowadzi do dewastacji coraz to większych terenów i w konsekwencji powoduje migrację ludności do wielkich miast, w których nie znajdują warunków nieodzownych do życia. W bogatych państwach żyje 25% ludności świata, ale państwa te zużywają 80% światowych zasobów surowcowych i żywnościowych.

Drastyczne wyjaławianie gleb w krajach Trzeciego Świata powoduje obniżanie się plonów. Wstrząsającą ilustracją degradacji środowiska są fotografie zerodowanej, wysuszonej, jałowej gleby, do niedawna wykorzystywanej dla uprawy roślin oraz wypasania bydła. Autorzy książki zwracają uwagę także na nasilenie się degradacji środowiska w krajach uprzemysłowionych. Ich zdaniem Światowa Strategia Ochrony wskazuje jedyną drogę, którą musi ludzkość jak najszybciej pójść, by zachować swe istnienie.

Dokument zwany Światową Strategią Ochrony (World Conservation Strategy — WCS akcentuje znaczenie szerokiego udziału polityków i decydentów gospodarczych, a także prostych ludzi dla efektywności działań proponowanych w Strategii. Podkreśla udział ponad 450 instytucji państwowych i społecznych organizacji ochrony przyrody w opracowywaniu węzłowych założeń Strategii działań, a także wkład wiedzy i idei ponad 700 milionów naukowców reprezentujących Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN), Światowy Fundusz Dzikich Zwierząt (WWF) oraz Międzynarodową Organizację Żywności i Gospodarki Rolnej (FAO).

Biosferę można uchronić przed totalnym zniszczeniem, o ile osoby odpowiedzialne za losy poszczególnych państw i krajów dostosują ogólne wskazania strategii do sytuacji i potrzeb własnego regionu oraz spowodują podjęcie szybkich działań na rzecz poprawy sytuacji. „Strategia” pozwala na wyjaśnienie nieporozumienia tkwiącego w dosyć powszechnym przekonaniu, że ochrona przyrody i jej zasobów pozostaje w sprzeczności z ekonomicznym rozwojem społeczeństw, oraz że ochrona przyrody koncentruje się wyłącznie na ochronie dziko żyjących zwierząt i roślin. „Strategia” jest dokumentem na miarę naszych czasów, pozwalającym zahamować dalszą degradację środowiska i zapewnić przyszyły rozwój całej ludzkości.

Całkowity i pełny tekst Światowej Strategii Ochrony jest ujęty

w 20 rozdziałach. Rozdziały 1—4 określają, na czym powinna polegać ochrona zasobów przyrody zmierzająca do zapewnienia ciągłego rozwoju ludzkości.

W następnych rozdziałach (5—7) przedstawia się priorytetowe potrzeby i zadania niezbędne do osiągnięcia najważniejszych celów w zakresie:

- ochrony głównych ekologicznych procesów oraz systemów wspomagających utrzymanie życia na ziemi; za szczególnie ważne uważa się uzdrowienie systemów upraw rolnych i podwyższenie ich wydajności, zachowanie lasów, zwłaszcza tropikalnych, oraz ochronę ekosystemów wodnych, w tym głównie morskich stref przybrzeżnych;
- zachowania różnorodności genetycznej organizmów (zasobów genów);
- ciągłości użytkowania żywych zasobów przyrody, tak aby ich eksploatacja nie obniżała ich wydajności;

Rozdziały 8—14 zawierają sugestie dotyczące priorytetowych zagadnień i rozwiązań dla krajowych i regionalnych strategii ochrony środowiska, w tym sugestie odnoszące się do:

- polityki gospodarczej rozstrzyganej przez decydentów w skali danego kraju lub regionu;
- planowania środowiska i użytkowania jego zasobów;
- podstaw prawnych i organizacji ochrony przyrody i jej zasobów;
- kształcenia i wychowania w zakresie ochrony środowiska, sprawnego przekazywania informacji oraz badań nad problemami środowiskowymi;
- działań zmierzających do włączania szerokich rzesz ludności w pracę na rzecz ochrony środowiska oraz kształtowania zasad etycznych w tymże zakresie.

W kolejnych rozdziałach (15—19) zostały skonkretyzowane priorytetowe działania w skali międzynarodowej. Na pierwszym miejscu zwraca się uwagę na znaczenie międzynarodowego prawa ochrony przyrody. Omawia się zwięźle uchwalone dotychczas międzynarodowe konwencje, jak: o terenach podmokłych (Wetlands Convention — WC), o światowym dziedzictwie (World Heritage Convention), o międzynarodowym handlu dzikimi gatunkami roślin i zwierząt (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora — CITES), o gatunkach migrujących (Convention on Conservation of Migratory Species) oraz Światowa Karta Przyrody (World Charter for Nature) uchwalona przez ONZ w 1982 roku². Omawia się znaczenie międzynarodowych działań na rzecz uratowania lasów tropikalnych przed groźącą im zagładą, przeciwdziałania dalszemu gwałtownemu poszerzaniu się powierzchni terenów pustynnych i realizacji kompleksowego światowego

² Tadeusz Szczęsny: *Światowa Karta Przyrody*. *Chrońmy Przyr.* R. XL (1984) z. 3 s. 5—12.

programu ochrony zasobów genetycznych. Dużo miejsca i uwagi poświęca się w Światowej Strategii Ochrony sprawie użytkowania oraz ochrony wód morskich i oceanicznych oraz śródlądowych (rzek i jezior), a także terenów arktycznych. Racjonalne użytkowanie zasobów przyrody ma prowadzić do stałego ich rozwoju.

W rozdziale 20 wskazuje się na istnienie ścisłego związku między poziomem ochrony środowiska i ochroną przyrody a rozwojem społeczno-gospodarczym narodów świata.

Autorzy „Wprowadzenia” przedstawili z tej bogatej tematyki Światowej Strategii Ochrony następujące problemy:

1) systemy wspomagające życie; 2) genetyczną różnorodność; 3) możliwość ciągłego użytkowania zasobów przyrody. Zwracają uwagę na złożoność procesów ekologicznych i ich znaczenie w przyrodzie i w życiu człowieka. Wymieniają najważniejsze systemy wspomagające istnienie życia na ziemi i rozwój ludzkości, takie jak: system kultur rolnych (agrocenoza), system lasów i wód (morskich, przybrzeżnych, słodkich śródlądowych).

Dobitnie przedstawiony został proces erozji i degradacji gleb oraz kurczenia się powierzchni rolnych w efekcie urbanizacji, industrializacji i rozwoju sieci komunikacyjnych, a także nasilenie się zanieczyszczenia morskich wód przybrzeżnych oraz słodkich wód śródlądowych (rzek, jezior).

Ciągłemu i coraz to szybszemu wzrostowi liczebności populacji ludzkich towarzyszy równie lawinowo zachodzące wymieranie wielu gatunków roślin i zwierząt. Prawdopodobnie na świecie żyje od 5—10 milionów gatunków łącznie z owadami i mikroorganizmami, z tego zaledwie 1,6 milionów zostało poznanych. W ciągu najbliższych 15 lat może ulec zagładzie około 20% istniejących gatunków, a tylko 50 lat wystarczy, aby połowa ich bezpowrotnie została zniszczona. Organizmy te mogłyby być z pewnością źródłem ważnych surowców, środków farmaceutycznych lub bardziej wydajnych obiektów hodowli.

Na tle analizy konsekwencji nieracjonalnej gospodarki zasobami przyrody (rabunkowe połowy, nadmierna eksploatacja pastwisk i lasów, niewłaściwa uprawa gleby) ukazuje się we „Wprowadzeniu” (str. 17—18) perspektywy rozwiązań pozwalających w stosunkowo krótkim czasie zaspokoić aktualne potrzeby ludności, zwłaszcza ludności Trzeciego Świata, oraz zapoczątkować zmiany zapewniające stały rozwój żywych zasobów przyrody.

W ciągu kilkunastu lat, które upłynęły od sławnego apelu sekretarza generalnego U Thanta (1969) sytuacja uległa tak dalece pogorszeniu, że zdaniem Mustafy Talby (1982) dyrektora UNEP istnieją tylko 2 możliwości wyboru: pierwsza — utrzymanie dotychczasowych metod gospodarowania zasobami przyrody i działań w środowisku, co może na przelomie tysiącleci doprowadzić do katastrofy o zasięgu od-

powiadającemu zagładzie w przypadku konfliktu nuklearnego; druga i jedyna — to podjęcie odpowiedzialnej i poważnej światowej współpracy ukierunkowanej na racjonalne i długotrwałe użytkowanie światowych zasobów.

„Wprowadzenie” podaje w końcu także przykłady pozwalające na zachowanie pewnej dozy optymizmu. Nasila się bowiem zrozumienie tragizmu sytuacji i konieczności podjęcia działań prowadzących do szybkiej jej poprawy. W 1972 roku tylko nieliczne państwa uczestniczyły w działaniach na rzecz ochrony środowiska, a aktualnie już ponad 100. Istnieje obecnie ponad 15 tysięcy organizacji społecznych zajmujących się problemami ochrony przyrody. Różne agendy ONZ zajmują się pracami nad projektami mającymi zapoczątkować korzystne zmiany sytuacji krajów rozwijających się. W większości państw na świecie uchwalono ustawy o ochronie przyrody i ochronie środowiska.

Te i inne liczne przykłady świadczą o możliwości ochrony ziemi przed zagładą. Jednak najtrudniejsze działania nie zostały jeszcze podjęte. Aktualne niewłaściwe użytkowanie środowiska wynika z wielu złożonych społecznych i politycznych uwarunkowań. Światowa Strategia Ochrony może być przewodnikiem ułatwiającym pokonanie rozlicznych barier, uprzedzeń i trudności, gdyż zakłada podejmowanie działań mających równocześnie na celu ochronę zasobów jak i ich ciągły rozwój dla zaspokojenia potrzeb całej ludzkości.

Wiesław Stawiński